

1. UVOD

Velika ekspanzija visokog obrazovanja obeležila je drugu polovinu prošlog veka. Prema podacima UNESCO-a, 1960. godine je u svetu bilo 13 miliona studenata, a 1995. godine 82 miliona studenata, što je više nego šestostruko povećanje. U tom periodu rasla je i razlika između razvijenih i nerazvijenih zemalja u svetu, socijalno-ekonomsko raslojavanje je izraženije, što je potaknuto i razlikama u pristupu visokom obrazovanju u samim zemljama, bilo razvijenim ili nerazvijenim. Bez odgovarajućeg sistema visokog obrazovanja i naučnoistraživačkih institucija koje obezbeđuju kritičnu masu stručnih i obrazovanih ljudi, ni jedna zemlja ne može obezbediti pravi unutrašnji održivi razvoj, a pogotovo to ne mogu zemlje u razvoju.

U XIX veku visoko obrazovanje u Evropi dobija novu formu, formiraju se univerziteti pod državnom upravom i imaju ulogu sve otvorenijeg obrazovanja. Univerzitet, kao sinonim visokog obrazovanja, postaje jedan od ideoloških državnih aparata, proizvođač znanja i čuvar nacionalne kulture. Tokom vremena, ovakav sistem visokog obrazovanja u Evropi nije pratio tehnološki i socijalni razvoj društva.

Bez obzira na to što se sistemi visokog obrazovanja u zemljama Evrope temelje na različitim nacionalnim i kulturnim tradicijama, oni dele iste ili slične probleme. Osnovni problem je neefikasnost studiranja. Studij traje od 6 do 8 godina, a od ukupnog broja upisanih studenata samo 30% njih diplomira. Nastavni programi ne prate promene, nisu dovoljno fleksibilni stoga ne odgovaraju potrebama tržišta rada i nisu dobra osnova za kreativan naučnoistraživački rad.

Barijere između nerazvijenih i razvijenih zemalja u mogućem pristupu i korišćenju znanja predstavljaju problem koji je kočio napredak i produbljavao podele među zemljama. Zbog tromosti univerziteta da prate potrebe pojedinaca i društva u celini, najtalentovaniji studenti odlaze iz Evrope u Sjedinjene Američke Države i najčešće tamo i ostanu. Nemali broj produktivnih evropskih profesora odlazi i svoj naučnoistraživački i nastavni rad nastavlja van Evrope. Ovaj egzodus naučne elite u velikim razmerama stvarao je negativne trendove u razvoju kvalitetnog naučnog rada kako u njihovim zemljama tako i u Evropi u celini. Univerziteti Evrope gubili su korak u takmičenju sa američkim univerzitetima na mnogim planovima, te američki univerziteti postaju prestižne obrazovne ustanove. Proces globalizacije krajem prošlog veka dovodi visokoškolske ustanove neevropskih zemalja u Evropu, nudeći svoje studijske programe, različite od programa evropskih visokoškolskih ustanova.

Visoko obrazovanje je suočeno sa izazovima i poteškoćama u pogledu finansiranja, jednakih uslova studiranja, usavršavanja nastavnog osoblja, povećanja i obezbeđenja kvaliteta obrazovanja i istraživanja, zapošljavanja diplomaca i uspostavljanja međunarodne kompetencije. Nove tehnologije su novi izazov visokom obrazovanju za promenu načina na koje se znanje stiče, rasprostire, kako se znanju može pristupiti i kako se znanje može kontrolisati.

Tradicionalna percepcija univerziteta u Evropi bila je da se na univerzitetu okupljaju ljudi koji slobodno i kritički razmišljaju o raznim temama i stižu određena znanja sa kojima će jednog dana nešto uraditi, dok su za direktno rešavanje poslova masovno korišćeni ljudi sa završenim srednjim stručnim školama. Razvoj tehnologije nameće zahtev za velikim brojem

ljudi koji su sposobni da se nakon školovanja odmah uključe u praksu, kao i za smanjenjem broja ljudi koji razmišljaju o problemima sutrašnjice. Evropa je suočena sa činjenicom da zanemarljiv broj studenata sa drugih kontinenata dolazi da studira na evropskim univerzitetima, a isto tako i sa činjenicom da evropska industrija nerado ulaže novac u naučnoistraživački rad.

Za razliku od Evrope, velike međunarodne korporacije i fondacije u Sjedinjenim Američkim Državama finansiraju obrazovanje za kojim one imaju potrebu, to jest za onim obrazovanjem i naučnoistraživačkim radom koji odgovaraju promenama na tržištu rada kao odgovor na globalne promene u svetu.

Ovakvo visoko obrazovanje u Evropi je skupo. Države nisu više ni u mogućnosti, a i ne žele da finansiraju ovakav sistem visokog obrazovanja. Potrebna je reforma, potrebno je stvoriti veće evropsko univerzitetsko tržište koje bi omogućilo povezivanje evropskih univerziteta i stvorilo kompetenciju među njima, a samim tim i na globalnom planu. Potrebna je internacionalizacija visokog obrazovanja u Evropi, integracija nacionalnih i kulturnih dimenzija evropskih zemalja u obrazovanju i naučnoistraživačkom radu obrazovnih institucija. Osnovni problemi, prepoznati u neprohodnosti kako studenata i profesora tako i diplomaca u evropskom obrazovanju, naučnoistraživačkom radu i tržištu rada, uzrokovani različitim nastavnim programima i stečenim kvalifikacijama, identifikovani su kao osnova za reformu, za kreiranje jedinstvenog evropskog prostora visokog obrazovanja.

Drugim rečima, potreba za uspostavljanjem kompletnije, kao i intelektualno, kulturno i akademski ujedinjene Evrope kroz reformu visokog obrazovanja nastaje kao posledica globalnih promena, naglog tehnološkog i socijalnog razvoja društva. Reforma je dugotrajan proces u kojem se definišu evropski standardi za kvalitetno i efikasno obrazovanje.

Proces reforme visokog obrazovanja, kao odgovor Evrope na globalne promene u svetu, iniciran je Magna Charta¹ poveljom iz 1988. godine potpisanom u Bolonji od strane rektora evropskih univerziteta na proslavi 900-godišnjice najstarijeg univerziteta u Evropi, a potom i Sorbonskom deklaracijom² koju su potpisali ministri obrazovanja Nemačke, Francuske, Italije i Engleske 1998. godine na 700-oj godišnjici Sorbonskog univerziteta u Parizu. Nadajući se dugoročnoj međusobnoj saradnji evropskih država i verujući da će univerziteti igrati značajnu ulogu u internacionalizaciji društva, ovim aktima oni postavljaju osnovna načela na kojima se promene u obrazovanju moraju temeljiti. Na kraju drugog milenijuma države Evrope su spoznale da budućnost čovečanstva zavisi od kulturnog, naučnog i tehnološkog razvoja sistema obrazovanja čije je težište na univerzitetima. Zadatak univerziteta je da šire znanje novim naraštajima i osposobe ih da budu „naoružani“ novim veštinama, znanjima i idealima (i time budu konkurentni na tržištu rada), a istovremeno da omogući i ostaloj populaciji unapređivanje znanja kroz sistem doživotnog učenja. Bitan preduslov za prenošenje tog znanja jeste autonomija univerziteta (moralna i intelektualna nezavisnost od političkog autoriteta i ekonomske

---

¹ Magna Charta Univerisitatum, Bolonja, 1988.

² Sorbonne Joint Declaration, Joint declaration on harmonization of the architecture of the European higher education system, Paris, 1998

moći), kao i međuuniverzitetska saradnja (razmenom znanja, iskustava, studenata i nastavnog osoblja). Uočeni problem nepovezanosti nastave i naučnoistraživačkog rada uzrokuje inertnost evropske ekonomije. Pored navedenog, i geografske podele su bile uzrok podela u obrazovanju.

Potpisivanjem Bolonjske deklaracije 1999. godine³ u Bolonji od strane ministara 29 zemalja, započeo je proces reforme visokog obrazovanja sa ciljem kreiranja Evropskog prostora visokog obrazovanja do 2010. godine, poznat kao Bolonjski proces, a kao odgovor na proces globalizacije u svetu.